

Bibliografia

Książki:

- Attwood T., (2013), Zespół Aspergera. Kompletny przewodnik, Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia
- Barnett K., (2014), *Błysk. Opowieść o wychowaniu, geniuszu i autyzmie*, Wrocław: Wydawnictwo Bukowy Las.
- Blok B., Brzeska Z., Marszałek M., Radtke-Michalewska K., (2013), *Uczę się rozumieć innych. Patrzenie i wskazywanie*, Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.
- Blok B., Brzeska Z., Marszałek M., Radtke-Michalewska K., (2013), *Uczę się rozumieć innych. Emocje i gesty*, Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.
- Blok B., Brzeska Z., Marszałek M., Radtke-Michalewska K., (2014), *Uczę się rozumieć innych. Mówienie i myślenie*, Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.
- Bloomquist M.L., (2011), *Trening umiejętności dla dzieci z zachowaniami problemowymi. Podręcznik dla rodziców i terapeutów*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Böhner T., (2002), *Zabawy ułatwiające nawiązywanie kontaktów*, Kielce: Wydawnictwo Jedność.
- Brauns A., (2009), *Barwne cienie i nietoperze. Życie w autystycznym świecie*, Poznań: Wydawnictwo Media Rodzina.
- Budzińska A., Wójcik M., (2010), *Zespół Aspergera. Księga pytań i odpowiedzi*, Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.
- Charbicka M., (2015), *Dziecko z zespołem Aspergera*, Warszawa: Wydawnictwo Difn.
- Charles A.A., (2010), *Krzyś jest wyjątkowy. Dla dzieci o autyzmie*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Cotugno A.J., (2009), *Terapia grupowa dla dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu. Rozwijanie kompetencji i umiejętności społecznych*, Warszawa: Wydawnictwo Edukacyjne Fraszka.
- Dawson P., Guare R., (2012), *Zdolne, ale rozkojarzone. Wspieranie rozwoju dziecka za pomocą treningu umiejętności wykonawczych*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- De Clerq H., (2007), *Autyzm od wewnątrz – przewodnik*, Warszawa: Wydawnictwo Edukacyjne Fraszka we współpracy z Fundacją SYNAPSIS.
- Franczyk A., Krajewska K., (2012), *Zabawy i ćwiczenia na cały rok. Propozycje do pracy z dziećmi młodszymi o specjalnych potrzebach edukacyjnych*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Frith U. (red.), (2005), *Autyzm i Zespół Aspergera*, Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL.
- Gerland G., (2015), *Prawdziwy człowiek. Osobista opowieść o dorastaniu i edukacji w autyzmie*, Warszawa: Wolters Kluwer S.A.
- Glick B., Gibbs J.C., (2011), *Trening Zastępowania Agresji ART. Podręcznik*, Warszawa: Wydawnictwo Instytut Amity.
- Goldstein A.P., McGinnis E., (2001), *Skillstreaming. Kształtowanie umiejętności ucznia. Nowe strategie i perspektywy nauczania umiejętności prospołecznych*, Warszawa: Wydawnictwo Fundacji KARAN.
- Goldstein A.P., McGinnis E., (2003), *Kształtowanie umiejętności prospołecznych małego dziecka. Profilaktyka agresji i zaburzeń zachowania w przedszkolu i przygotowaniu do szkoły*, Warszawa: Instytut Amity.
- Grand C., (2012), *Autyzm i Zespół Aspergera*, Warszawa: Studio Emka.
- Grandin T., (2006), *Myślenie obrazami oraz inne relacje z życia z autyzmem*. Warszawa: Wydawnictwo Edukacyjne Fraszka we współpracy z Fundacją SYNAPSIS.
- Grandin T., Panek R., (2016), *Mózg autystyczny. Podróż w głąb niezwykłych umysłów*, Kraków: Copernicus Center Press.
- Gray C., White A.L., (2005), *Ja i mój świat – historyjki społeczne*, Warszawa: Wydawnictwo Edukacyjne Fraszka.

- Grey C., (2014), *Nowe historyjki społeczne. Ponad 150 historyjek, które uczą umiejętności społecznych, dzieci z autyzmem, zespołem Aspergera i ich rówieśników*, Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.
- Grygo M., Jagielska G., Resler-Maj A., Bryńska A., Gajdzik M., (2013), *Zespół Aspergera – trudności w rozpoznawaniu zaburzenia na podstawie analizy historii chorób pacjentów oddziału psychiatrii dziecięcej*, „Psychiatria i Psychologia Kliniczna” nr 13/2013 (2), s. 92–98.
- Higashida N., Mitchell D., (2015), *Dlaczego podskakuję*, Warszawa: Wydawnictwo W.A.B.
- Hoopmann K., (2012), *Wszystkie koty mają zespół Aspergera*, Ożarów Mazowiecki: Wydawnictwo Finansowe Linia.
- Howlin P., Baron-Cohen S., Hadwin J., (2011), *Jak uczyć dzieci z autyzmem czytania umysłu?*, Kraków: Wydawnictwo JAK.
- Howlin P., Baron-Cohen S., Hadwin J., (2012), *Jak uczyć dzieci z autyzmem czytania umysłu?, Zeszyt ćwiczeń dla nauczycieli i rodziców*, Kraków: Wydawnictwo JAK.
- Jackson L., (2010), *Świry, dziwadła i zespół Aspergera*, Warszawa: Wydawnictwo Edukacyjne Fraszka.
- Jaworska M., (2013), *Syndrom czerwonej hulajnoży*, Warszawa: Wydawnictwo Prószyński i Sówka.
- Jędrzejewska-Wróbel R., (2008), *Kosmita*, Bielsko-Biała: Fundacja ING Dzieciom [on-line]: www.ingdzieciom.pl/pdf/Kosmita.pdf [dostęp: 7.12.2016].
- Kaczmarek B.B., Wojciechowska A., (2015), *Autyzm i AAC. Alternatywne i wspomagające sposoby porozumiewania się w edukacji osób z autyzmem*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Kołakowski A., Pisula A., (2016), *Sposób na trudne dziecko. Przyjazna terapia behawioralna*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Komender J., Jagielska G., Bryńska A., (2014), *Autyzm i Zespół Aspergera*, Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL.
- Kossewska J. (red), (2014), *Osoba ze stanami ze spektrum autyzmu. Możliwość aktywnego życia*, Kraków: Wydawnictwo JAK.
- Kossowska A., (2015), *Duże sprawy w małych głowach*, Opole: Wydawnictwo Stowarzyszenie Terapeutów Zależnych.
- Kozdroń A., (2015), *Zespół Aspergera. Zrozumieć aby pomóc*, Warszawa: Wydawnictwo Difn.
- Kozdroń A., (2015), *Wychowanie przez zabawę. Projekty i gry w kształtowaniu kluczowych kompetencji u dzieci i młodzieży*, Warszawa: Wydawnictwo Difn.
- Ławicka J., (2016), *Nie jestem kosmitą. Mam zespół Aspergera*, Wrocław: Wydawnictwo Seven Heroes.
- Maniecka M., (2016), *Pokaż mi mój mały świat. Historyjki obrazkowe dla dzieci z autyzmem, opóźnionym rozwojem mowy i niedosłuchem*, Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.
- Mannix D., (2014), *Kształtowanie umiejętności społecznych u dzieci z trudnościami wychowawczymi*, Gliwice: Wydawnictwo CTB.
- McClannahan L.E., Krantz P.J., (2016), *Plany aktywności dla dzieci z autyzmem. Uczenie samodzielności*, Gdańsk: Instytut Wspomagania Rozwoju Dziecka.
- Notbohm E., (2009), *10 rzeczy, o których chciałoby ci powiedzieć dziecko z autyzmem*, Warszawa: Wydawnictwo Świat Książki.
- Ozonoff S., Dawson G., McPartland J.C., (2015), *Wysokofunkcjonujące dzieci ze spektrum autyzmu. Poradnik dla rodziców*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Parker J., Randall P., (2001), *Autyzm. Jak pomóc rodzinie*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Pisula E., (2012), *Autyzm. Od badań mózgu do praktyki psychologicznej*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Pisula E., (2012), *Rodzice dzieci z autyzmem*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Plummer D.M., (2011), *Jak kształtować umiejętności społeczne? Gry i zabawy grupowe dla dzieci od lat pięciu do jedenastu*, Warszawa: Wydawnictwo Edukacyjne Fraszka.
- Próżyński S., Wciórka J., (2000), *Klasyfikacja zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania w ICD-10. Opisy Kliniczne i wskazówki diagnostyczne*, wyd. II, Kraków: Vesalius

- Pulchny-Wrona M., Wolińska-Chlebosz A., (2009), *Jak ćwiczyć społeczne umiejętności komunikacyjne i zwiększać samodzielność u osób z autyzmem*, Kraków: Wydawnictwo JAK przy współudziale KTA o/Kraków.
- Robinson J.E., (2013), *Patrz mi w oczy. Moje życie z zespołem Aspergera*, Ożarów Mazowiecki: Wydawnictwo Finansowe Linia.
- Robinson J.E., (2014), *Wychowujemy Misiaka. Ojca i syna przygody z Aspergerem, pociągami, traktorami i materiałami wybuchowymi*, Ożarów Mazowiecki: Wydawnictwo Finansowe Linia.
- Schmidt P., (2015), *Chłopiec z Saturna. Jak dziecko autystyczne widzi świat*, Warszawa: Wydawnictwo Fraszka Edukacyjna.
- Schrödinger K., (2013), *Koci świat ASD czyli świat osoby ze spektrum autyzmu*, Warszawa: Wydawnictwo Fundacji SAVANT [on-line]: www.savant.org.pl/publikacje/koci_1.1_1.pdf [dostęp: 7.12.2016].
- Sutton C., (2008), *Jak sobie radzić z trudnymi zachowaniami u dzieci. Cykl 8 książeczek*, Warszawa: Wydawnictwo: Fundacja SYNAPSIS.
- Święcicka J., (2014), *Uczeń z zespołem Aspergera. Praktyczne wskazówki dla nauczyciela*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Tammet D., (2010), *Urodziłem się pewnego błękitnego dnia*, Sękowa: Wydawnictwo Czarne.
- Taylor P.G., (2011), *Spektrum zaburzeń autystycznych. Przewodnik dla początkujących. Podstawowe informacje dla rodziców i pedagogów*, Warszawa: Wydawnictwo Edukacyjne Fraszka.
- Teluk-Lenkiewicz A., (2010), *Nie każdy jest Rain Manem*, Warszawa: Wydawnictwo Edukacyjne Fraszka.
- Tomaszewska J., Kołyszko W., (2009), *Garść radości, szczypta złości. Mnóstwo zabawnych ćwiczeń z uczuciami*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Varughese T., (2013), *Wskazówki społeczne dla dzieci ze spektrum zaburzeń autystycznych i zaburzeń pokrewnych*, Warszawa: Wydawnictwo Edukacyjne Fraszka.
- Vopel K., (2009), *Od stóp do głów! Gry i zabawy ruchowe dla dzieci w wieku od 3 do 6 lat*, Kielce: Wydawnictwo Jedność.
- Wilde K., (2016), *Logistyka autyzmu. Przewodnik dla rodziców, którzy zmagają się z kłódnieniem dziecka spać, treningiem toaletowym, napadami złości, biciem i innymi wyzwaniem życia codziennego*, Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.
- Williams D., (2005), *Nikt nigdzie. Niezwykła autobiografia autystycznej dziewczyny*, Warszawa: Wydawnictwo Edukacyjne Fraszka we współpracy z Fundacją SYNAPSIS.
- Winczura B. (red.), (2010), *Autyzm. Na granicy zrozumienia*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Winczura B. (red.), (2016), *Dzieci z zaburzeniami łączonymi. Trudne ścieżki rozwoju*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Winter M., (2007), *Zespół Aspergera – co nauczyciel wiedzieć powinien*, Warszawa: Wydawnictwo Edukacyjne Fraszka.
- Zalewski G., (2012), *Inne, ale nie gorsze. O dzieciach z autyzmem opowiadają rodzice*, Ożarów Mazowiecki: Wydawnictwo Finansowe Linia.

Strony internetowe, inspiracje:

- Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom z Ukrytymi Niepełnosprawnościami im. Hansa Aspergera „Nie-grzeczne dzieci”: <http://niegrzecznedzieci.org.pl/>
- Polskie Towarzystwo Zespołu Aspergera: <http://asperger.org.pl/>
- „Świata potrzeba umysłów różnego rodzaju” – wystąpienie Temple Grandin na konferencji TED: https://www.ted.com/talks/temple_grandin_the_world_needs_all_kinds_of_minds?language=pl [dostęp: 5 października 2016].
- Podstawowe informacje o zespole Aspergera – wypowiedź Joanny Grochowskiej z Fundacji SYNAPSIS: <https://www.youtube.com/watch?v=i3QEeDyNC-E> [dostęp: 7 października 2016].
- King Kong i Ojciec Karmiący <https://www.facebook.com/King-Kong-i-ojciec-karmi%C4%85cy-129091593769032/ett> K.

Rola nauczyciela wspomagającego lub asystenta w szkole ogólnodostępnej

Nauczyciel wspomagający (asystent) wraz z wychowawcą i nauczycielami przedmiotu dostosowuje metody i formy pracy z uczniem do jego potrzeb i możliwości psychoedukacyjnych. Postępuje zgodnie z zaleceniami zawartymi w orzeczeniu. Na przykład:

- Wskazuje uczniowi z ZA właściwy fragment tekstu do przeczytania, kiedy grupa czyta cały tekst.
- Zakreśla (najlepiej na kolorowo) najważniejsze informacje, podczas gdy grupa ma je samodzielnie znaleźć.
- Upewnia się dodatkowo, indywidualnie, czy uczeń zrozumiał polecenie.
- Monitoruje pracę ucznia; sprawdza, czy uczeń podąża za tokiem lekcji.
- W miarę potrzeb zadaje pytania dodatkowe, które naprowadzają ucznia na właściwą odpowiedź, pozwalają znaleźć rozwiązanie.
- Dostarcza wskazówek pomocniczych („szkieletu”), które pomogą w wykonaniu złożonego zadania, np. opis bohatera lektury – musi zawierać prezentację postaci, opis wyglądu zewnętrznego, cech charakteru itd.
- Decyduje o zrobieniu przerwy śródlekcyjnej, np. dając uczniowi możliwość wyciszenia się.
- Może wydłużyć czas na wykonanie zadania. Może zdecydować, że dane zadanie będzie dokończone później lub następnego dnia.
- Może ustalić, że zaliczanie danego zakresu materiału (sprawdzian) będzie rozłożone na etapy (ustala to z nauczycielem wiodącym/przedmiotem).
- Może ustalić konkretne zadanie dla ucznia, gdy pracuje on w grupie z innymi dziećmi.
- Może dostarczyć dodatkowych pomocy dydaktycznych, np. modele przestrzenne brył itp.
- Jeśli uczeń potrafi rozwiązać zadanie bez pomocy, powinien wykonać je samodzielnie. Nadmierne ułatwianie i pomaganie obniża pozycję dziecka w grupie oraz jego kreatywność.
- Obecność nauczyciela wspomagającego lub asystenta nie może pozbawić ucznia z ZA samodzielności. Osoby wspierające muszą umieć odpowiednio się wycofać, aby uczeń miał poczucie, że potrafi dać sobie radę sam. Uczeń z ZA powinien samodzielnie stwierdzać, że ma problem i prosić o pomoc w jego rozwiązaniu (możliwe, że będziemy musieli go tego nauczyć).
- Nauczyciel wspomagający/asystent nie powinien wyręczać ucznia w wykonaniu jego zadań zarówno szkolnych, jak i społecznych/towarzyskich. Może zachęcać ucznia z ZA, aby podszedł do kolegów na przerwie i zapytał „co słychać”, ale nie może tego robić za niego.
- Nauczyciel wspomagający nie powinien siedzieć obok ucznia z ZA, jeśli nie wymaga tego specyfika zadania lub udzielanej pomocy. Niektórzy uczniowie z ZA denerwują się, że ktoś pomaga tylko im i protestują przeciwko takim rozwiązaniom. Ważne jest, aby nauczyciel wspomagający/asystent podkreślał, że pomaga wszystkim dzieciom (i w miarę możliwości to robił), aby unikać stygmatyzacji ucznia z ZA.

Przykłady:

- „Nie wiem, gdzie jest moja książka. Gdzie mam jej poszukać?” – Nauczyciel wspomagający nie szuka książki, ale wskazuje miejsce, w którym uczeń powinien jej poszukać.
- „Nie rozumiem polecenia, poproszę o wyjaśnienia.” – Nauczyciel wyjaśnia.
- „Nie pamiętam, jaka jest następna lekcja. Nie wiem, do której sali iść.” – Nauczyciel sugeruje, aby uczeń wyjął dzienniczek i sprawdził w planie lekcji.

Rozwijanie kluczowych umiejętności

Główne obszary wymagające wsparcia to dla uczniów z zespołem Aspergera to:

- nawiązywanie i podtrzymywanie relacji społecznych
- skuteczne komunikowanie się.

Strategie rozwijania umiejętności komunikacyjnych

Dziecko porozumiewa się funkcjonalnie, jeśli:

- potrafi komunikować się w różnych celach (zgłasza potrzeby;
- prosi o pomoc;
- wyraża myśli, uczucia, opinie;
- zadaje pytania i na nie odpowiada;
- podejmuje dialog;
- potwierdza, gdy czegoś chce, zaprzecza, jeśli nie chce;
- rozumie wypowiedzi innych osób i reaguje na nie;
- korzysta z niewerbalnych środków komunikacji, takich jak mimika, gesty, postawa ciała – dostrzega je, rozumie ich znaczenie i samo je stosuje;
- potrafi kierować swoje wypowiedzi do konkretnej osoby (nie mówi „w przestrzeń”);
- mowa jest wyraźna, osoby obce mogą zrozumieć dziecko;
- wypowiedzi są adekwatne (odnoszą się do danej sytuacji, przedmiotu rozmowy) i akceptowalne (nie naruszają zasad współżycia społecznego).

Jak wspierać umiejętności porozumiewania się dziecka z ZA? – 10 ważnych zasad:

1. Modeluj poprawne wypowiedzi – mów do ucznia pełnymi, wyraźnymi zdaniami.
2. Moduluj głos, podkreślaj kluczowe elementy komunikatu – monotony, „płaski” ton sprawi, że dziecko szybciej straci koncentrację. Dbaj o odpowiednie tempo wypowiedzi – oddzielaj słowa, wyraźnie akcentuj koniec zdania.
3. Dbaj o to, by Twoje komunikaty były proste, zwarte i jednoznaczne (np.: „Usiądź na swoim krześle!” zamiast: „Tyle razy cię prosiłam i powtarzałam, że w czasie lekcji się nie chodzi po klasie, bo to przeszkadza.”).
4. Jeśli kierujesz komunikat bezpośrednio do dziecka, stań w bliskiej odległości, dbaj by Twoja twarz była na poziomie twarzy dziecka.
5. Używaj słownictwa dostosowanego do poziomu rozumienia dziecka: wybieraj słowa znane, konkretne, precyzyjne (np.: „Wyjmijcie pędzle i farby!” zamiast: „Przyszykujcie swoje przybory plastyczne!”).
6. Dawaj dziecku czas na przetworzenie komunikatu. Niektóre dzieci potrzebują kilku, inne kilkunastu sekund, aby zareagować na polecenie czy komentarz. Unikaj wielokrotnego, szybkiego powtarzania polecenia. Jeśli uczeń nie reaguje – zwróć na siebie jego uwagę (np. dotknij ramienia) i wtedy wolno, wyraźnie powtórz komunikat.
7. Upewnij się, czy dziecko rozumie, co zostało powiedziane – poproś, by określiło swoimi słowami, co ma teraz zrobić. Nie proś o powtórzenie komunikatu – uczeń może bardzo dobrze odtworzyć słowa, które usłyszał, ale nie jest to równoznaczne ze zrozumieniem ich.

8. Pamiętaj, że ironia, sarkazm, metafory mogą być dla twojego ucznia niezrozumiałe, będą traktowane dosłownie (Mówiąc do ucznia, który – zamiast wykonywać obliczenia – rysuje: „Ależ rysuj sobie, zadanie poczeka!”, ryzykujemy, że potraktuje to jako przyzwolenie i... będzie rysował dalej).

9. Wyjaśnij uczniowi dokładnie, co oznacza „słuchać kogoś” – rozbij umiejętność na mniejsze elementy. Uważne słuchanie to np.:

- bycie cicho, kiedy ktoś mówi,
- zwrócenie twarzy i ciała w stronę osoby, która mówi,
- trzymanie rąk i nóg przy sobie w czasie rozmowy.

10. Pamiętaj, że dla dziecka z ZA bardzo istotnym kanałem komunikacji jest wzrok. Staraj się wspomagać swoje wypowiedzi wizualnie – przyciągnie to uwagę dziecka i pozwoli mu dłużej zachować koncentrację. W tym celu możesz wykorzystać wsparcie wizualne w postaci przedmiotów, prezentacji, zdjęć itp.

Strategie rozwijania umiejętności społecznych

Jak wspierać umiejętności społeczne dziecka z ZA? – 10 ważnych zasad:

1. Pamiętaj, że szkoła dostosowuje się do potrzeb ucznia, ale uczeń również dostosowuje się do realiów życia w placówce – nie zwalniaj dziecka z ćwiczenia umiejętności społecznych tylko dlatego, że ma zespół Aspergera! Nie tłumacz go przed innymi uczniami: „On tego nie rozumie”, „Ona tak ma i dajcie jej spokój” – to budzi w rówieśnikach poczucie niesprawiedliwości, a z dziecka z ZA zdejmuje odpowiedzialność za własne zachowania.

2. Pracuj nad umiejętnościami społecznymi z całą klasą – buduj atmosferę akceptacji, zrozumienia i wzajemnego wsparcia (patrz: rozdział „A co z rówieśnikami?”). Pokazuj uczniom, że każdy z nich ma zarówno mocne strony, jak i słabsze, nad którymi może pracować. Nie ośmieszaj i nie poniżaj dziecka z ZA publicznymi uwagami na temat jego społecznych deficytów („Tylko Ty potrafisz zadawać takie dziwne pytania...”, „U Ciebie w domu też tak sobie krzyczycie do ucha?”).

3. To co większości z nas wydaje się intuicyjne i zrozumiałe samo przez się, dla dziecka z zespołem Aspergera takie być nie musi. Dlatego analizuj umiejętności społeczne, rozbijaj je na kroki/etapy: co to znaczy: „być grzecznym”, „słuchać uważnie”, „zachowywać się kulturalnie”? Co masz na myśli, mówiąc: „poproś ładnie”, „poczekaj spokojnie”, „idź normalnie” – co dziecko dokładnie powinno zrobić? Wydając polecenie, ustalając nową zasadę, upewnij się, że precyzyjnie określiłeś, jakie konkretnie zachowanie jest pożądane.

4. Każda osoba z otoczenia (dorosły i rówieśnik) może stanowić dla ucznia z ZA model właściwego zachowania – dbaj o to, by dzieci w klasie przestrzegały ustalonych zasad i sam się do nich stosuj.

5. Traktuj ucznia jako pełnoprawnego członka społeczności szkolnej – umożliwiał mu udział we wszystkich ważnych wydarzeniach (wycieczki, konkursy, festyny itd.). Umożliwiał – nie wymagaj. Staraj się udzielić minimalnego koniecznego wsparcia, by dziecko było w stanie uczestniczyć w pozalekcyjnym życiu szkoły. Nie uzależniaj udziału ucznia w wycieczkach, imprezach od stałej obecności jego rodzica/opiekuna – to niesprawiedliwe i stygmatyzujące.

6. Pamiętaj, że dziecko z ZA wobec konieczności podjęcia kontaktów społecznych może przeżywać silny stres – dostosowuj wymagania do umiejętności, pomagaj dziecku obniżać napięcie. Nie zniechęcaj się porażkami – im więcej razy spróbujecie z dzieckiem stawić czoła danej sytuacji społecznej, tym większa będzie szansa na sukces!

7. Nie nalegaj na kontakt wzrokowy! Dla dzieci z ZA patrzenie w oczy bywa męczące, czasem wręcz nieprzyjemne – wystarczy, że uczeń jest skierowany twarzą i ciałem w stronę osoby, z którą

rozmawia. Chodzi o to, aby uczeń umiał wykorzystać informacje przekazywane za pomocą mimiki, a nie tylko „patrzył w oczy”.

8. Ważnym zasobem w pracy nad umiejętnościami społecznymi są zainteresowania, talenty, mocne strony dziecka. Szukaj ich i twórz okazje do ich rozwijania i prezentowania na forum klasy/szkoły. Twój uczeń z ZA interesuje się astronomią? Niech pomoże zorganizować wycieczkę do planetarium. Uczennica jest mistrzynią origami? Poświęćcie jedno zajęcia plastyczne na naukę składania papieru. Dziecko zna na pamięć wszystkie modele pociągów od 1900 roku? Może Muzeum Kolejnictwa organizuje właśnie konkurs dla uczniów?

9. Pamiętaj, że umiejętności zdobyte na zajęciach indywidualnych trzeba w zaplanowany i systematyczny sposób przenosić na warunki grupowe. Warto uzgodnić ze specjalistami (psychologiem, pedagogiem) strategię rozwijania danej umiejętności w codziennych kontaktach z rówieśnikami i tworzyć ku temu różnorodne okazje (np. zajęcia ze specjalistą w parach, praca grupowa na lekcji w trójkach, gry na lekcjach WF w 5-osobowych zespołach itp.). Ostatecznym celem treningu społecznego jest niezależne, elastyczne radzenie sobie w dynamicznych interakcjach – nie da się tego nauczyć w gabinecie psychologa nad kartą pracy.

10. Bądź świadomy, że czas niezorganizowany (przerwa, swobodna zabawa, pobyt na świetlicy) – to dla dziecka z ZA bardzo trudny moment. Wykorzystaj techniki⁴² | Uczeń z zespołem Aspergera w szkole ogólnodostępnej strukturyzacji, by ułatwić dziecku samodzielne organizowanie sobie czasu wolnego.

Priorytety:

- umiejętność czekania na swoją kolej;
- naprzemienność/zamiana ról (np. w czasie zabaw w kole, gier planszowych);
- przechodzenie od jednej aktywności do kolejnej (np. zakończenie przerwy i przejście na lekcję bądź rozpoczęcie następnego zadania w czasie pracy z książką);
- inicjowanie/rozpoczynanie interakcji z drugą osobą (np. prośenie o pomoc, dołączanie do trwającej zabawy);
- monitorowanie własnej pracy, doprowadzanie zadania do końca;
- naprzemienna rozmowa, zmiana tematu w rozmowie;
- elastyczne stosowanie reguł (np. głośne śpiewanie „Sto lat”, gdy ktoś ma urodziny, mimo iż w klasie obowiązuje zasada, że w trakcie lekcji zachowujemy się cicho);
- utrzymywanie adekwatnego dystansu społecznego (np. kolegę możemy klepnąć w ramię – nauczyciela nie; mamie siadamy na kolanach – koleżance nie itd.);
- reagowanie na odmowę, krytykę, porażkę (np. przegraną w grze, gorszą ocenę);
- samokontrola, rozpoznawanie swoich stanów i uczuć oraz ich akceptowalne wyrażanie.
- Nazywaj uczucia i stany (zarówno uczniów, jak i swoje) w momencie, kiedy są widoczne.